

ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ ΣΤΗΝ ΑΥΛΗ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Στην 'Οθωμανική αυτοκρατορία από τα μέσα του 18ου αϊ. αρχίζει να εκδηλώνεται επιτακτική ή ανάγκη για ανάληψη από μέρους της 'Υψηλής Πύλης μεταρρυθμιστικών προσπαθειών, που έχουν σά σκοπό τη μεταβολή της πολιτικής της στην αντιμετώπιση των έσωτερικών ζητημάτων του κράτους. Όμως οί μεταρρυθμιστικές αυτές προσπάθειες έχουν αμφίβολα αποτελέσματα και παραμένουν στο στάδιο της απόπειρας¹. Έτσι, ή άγνοια, ό δεσποτισμός και ή αυταρχικότητα, που χαρακτηρίζει τη διακυβέρνηση των περισσοτέρων σουλτάνων, ή έλλειψη τάξεως και πειθαρχίας, που επικρατούσε στο σῶμα των γενιτσάρων, καθώς και ή ανάμειξη τους στα έσωτερικά πράγματα του κράτους και στα δυναστικά ζητήματα της διαδοχής, όδηγοῦν στην αποδιοργάνωση, τόσο των αυτονόμων, όσο και των διοικουμένων από τὸ κέντρο επαρχιών και γενικά αναστατώνουν τὸν κρατικό μηχανισμό². Αντίθετα πρὸς τὴ σύγχρονη απολυταρχική Εὐρώπη, όπου τελικά ή φεουδαρχική άριστοκρατία έχει πιὰ ὑποταχθῇ στη μοναρχική κεντρική έξουσία, στην 'Οθωμανική αυτοκρατορία ή συγκεντρωτική έξουσία, ακολουθώντας μιὰ αντίθετη τροχιά, αρχίζει νὰ φθείρεται και τὸ αποτέλεσμα της φθορᾶς αὐτῆς εκδηλώνεται μέσα στο άπέραντο κράτος με τάσεις άποσχίσεως των έντοπιών αρχόντων ή των επαρχιακών διοικήτων³.

Οί επαρχίες στη Β. Αφρική που έν μέρει αυτοδιοικούνται, όπως ή 'Αλγερία, ή Τυνησία, ή Τριπολίτιδα, είναι σχεδόν ανεξάρτητες και κατ' όνομα μόνο συνδέονται με τὴν αυτοκρατορία, ενώ ή Αίγυπτος, παλαιό-

1. 'Από τους επιφανέστερους σουλτάνους εκείνης της περιόδου ό Σελίμ Γ' (1789 - 1807) πληρώνει με τὴν ζωή του τὴν προσπάθεια άνορθώσεως και δυτικοποίησης της αυτοκρατορίας, ό Μαχμούτ Β' (1808 - 1839) φέρνει σὲ πέρας τὰ σχέδια αὐτά με τὰ πιὸ αἱματηρά μέτρα. Βλ. G. Finlay, History of the Greek Revolution and the Reign of the King Otto, London 1971, σ. 54 - 56. Πρβλ. Encyclopedia Britannica (έκδ. 1968), γιὰ τὸν Μαχμούτ Β' στὴ λ. Turkey.

2. Encycl. Britt., ένθ' άν.

3. De la Jonquiere, Histoire de l'Empire Ottoman, Paris 1914, τ. I, σ. 351.

τερα στήν ἴδια κατάσταση, δείχνει στήν περίοδο τοῦ Mohamet Ali ὑποταγή ἀμφίβολη ⁴.

Στίς εὐρωπαϊκές ἐπαρχίες τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους ἐκδηλώνονται ἐπίσης φυγόκεντρες ροπές καί ἰσχυροὶ ἄνδρες, ὅπως ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου ⁵, οἱ Μπουσατλήδες (Bushatli) στή Σκόδρα ⁶, ὁ Ἰσμαήλ πασᾶς τῶν Σερρών ⁷, στρέφονται ἐνάντια στήν κεντρική ἐξουσία καί δημιουργοῦν ἡμιανεξάρτητα «δεσποτάτα» ⁸. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδο αὕτῃ παρουσιάζεται στὸ βαλκανικὸ χῶρο κι' ἓνα ἄλλο συναφές φαινόμενο. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὲς βαλκανικῶν περιοχῶν, πασάδες, μπέηδες, ἀγιάνηδες (ayān) ⁹, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξασθενήσεως τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καί στήν προσπάθειά τους νὰ ἰσχυροποιηθοῦν, προσλαμβάνουν στήν ὑπηρεσία τους Ἀλβανοὺς μισθοφόρους, ποὺ ἔτσι ἀρχίζουν νὰ διεισδύουν στίς πεδινὲς περιοχές ¹⁰. Οἱ Ἀλβανοί, πλουτίζοντας ἀπὸ τίς ὑπηρεσίες ποὺ ἔχουν προσφέρει, ἐπιστρέφουν στήν πατρίδα τους ἔχοντας βελτιώσει οἰκονομικὰ τὴ θέση τους ¹¹, ἐνῶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς σκορπίζονται στὰ βουνά, συγκροτοῦν συμμορίες καί χτυποῦν χωρὶς διάκριση Τούρκους κυρίαρχους καί ντόπιους ὑπηκόους.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς Ἀλβανούς, ἀρχικὰ ληστής καί πολεμιστὴς ἀνεξάρτητος, στήν ὑπηρεσία τοῦ σουλτάνου ἀργότερα, ἐπαναστάτης τελικὰ ἐνάντια στήν ἐξουσία τῆς Πύλης καί μὲ βάσιμες προοπτικές γιὰ τὴ

4. Βλ. G. Finlay, ἐνθ' ἄν., σ. 56.—*Encycl. Britt.* ἐνθ' ἄν.

5. Βόσνιος Μουσουλμάνος, συγκρότησε δική του στρατιωτικὴ δύναμη, ἔκοψε νομίσματα καί ἔστειλε δικούς του ἀντιπροσώπους γιὰ νὰ διαπραγματευθοῦν μὲ τὴ γαλλικὴ κυβέρνηση.

6. Οἱ Μπουσατλήδες, οἰκογένεια ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Ἀλβανίας, ἐμφανίζονται σὰν δεσπότες ἡμιανεξάρτητοι καί ἔρχονται μάλιστα σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Ἀλή. Βλ. *Encyclopédie de l'Islam*, τ. I (ἐκδ. 1958), λ. *arnawutluk*.

7. Ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀγιάνηδες. *Encyclopédie de l'Islam*, ἐνθ' ἄν., λ. *ayān*.

8. Βλ. Δ. Σκιώτη, Ἀπὸ ληστής πασᾶς, «Θησαυρίσματα», τόμ. 6 (1969), σ. 258.

9. Μὲ τὸ ὄνομα *ayān* ὀνομάζονται κατ' ἀρχὰς οἱ σημαίνοντες κάτοικοι μιᾶς περιοχῆς. Ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα καί μετὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος γιὰ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, ποὺ παρασκευιάκὰ ἐξασκοῦν πολιτικὴ ἐπιρροή καί ἀποκτοῦν ἐπίσημο ἀξίωμα. Αὐτοὶ περιφρονοῦν τὴν Πύλη καί διοικοῦν τίς περιοχές τους μὲ ἀνεξαρτησία. Ὁ Μαχμούτ Β' ἀφιέρωσε μὲ ἐπιτυχία τὴν πρώτη περίοδο τῆς βασιλείας του γιὰ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἀγιάνηδες. Βλ. *Encyclopédie de l'Islam*, ἐνθ' ἄν., λ. *ayān*.

10. G. Finlay, ἐνθ' ἄν. σ. 39, 40.—*Encyclopédie de l'Islam*, ἐνθ' ἄν., λ. *arnawutluk*.

11. G. Finlay, ἐνθ' ἄν., σ. 40.

δημιουργία ἑνὸς ἀνεξάρτητου κράτους στὴν Ἀλβανία¹², ὁ Ἀλῆς Τεπελενλῆς ἀποτέλεσε τὸ χαρακτηριστικότερο παράδειγμα ποὺ δημιούργησαν ἡ ἀναρχία, ἡ ἀταξία καὶ οἱ φυγόκεντρες ροπές στὴν Ὄθωμανικὴ αὐτοκρατορία¹³.

Ὁ Ἀλῆς γεννήθηκε στὸ Τεπελένι τὸ 1750¹⁴. Σὲ μικρὴ ἡλικία ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχηγία μιᾶς ομάδας ληστῶν ποὺ χτυποῦσε ἀδιάκριτα κλέφτες καὶ πασάδες. Ἀργότερα ὑπηρετεῖ στὸ στρατὸ τοῦ σουλτάνου, γίνεται μπέης στὴ γενέτειρά του καὶ τὸ 1787 πασᾶς στὰ Τρίκαλα. Μετὰ ἓνα χρόνον γίνεται διοικητὴς στὰ Γιάννινα, παραμένει ἐκεῖ καὶ ἀρχίζει τὴ δράση του, ποὺ θὰ διαρκέσῃ μέχρι τὸ θάνατό του, τὸ 1822, καὶ θὰ τὸν φέρῃ στὴν πρώτη σειρὰ τῆς πολιτικῆς ἐπικαιρότητας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης¹⁵. Κατορθώνει νὰ γίνῃ κύριος μιᾶς περιοχῆς, ποὺ περιλαμβάνει τὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς του τῇ σημερινῇ ἡπειρωτικῇ Ἑλλάδα καὶ Ἀλβανία, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ καὶ τὰ νησιά, πετυχαίνει νὰ ἀποκτήσῃ πλοῦτη, νὰ ζήσῃ μιὰ ζωὴ σχεδὸν βασιλικὴ στὴν αὐλὴ του, περιτριγυρισμένος ἀπὸ «Εὐρωπαίους ἀξιωματοῦχους, Ἑλλήνες γιατροὺς, ποιητὲς, δερβίσηδες, ἀστρολόγους καὶ ἀρχηγοὺς ληστρικῶν ομάδων»¹⁶, νὰ δέχεται ξένους πρεσβευτὲς, νὰ ἔχῃ ἀλληλογραφία μὲ τοὺς μεγάλους πολιτικοὺς τῆς Εὐρώπης, ἀκόμη καὶ μὲ βασιλεῖς, νὰ ἐνεργῇ σὰν ἀνεξάρτητος ὑποτελής καὶ νὰ ἀντιμετωπίζεται σὰν ἡγεμόνας ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, ὅπως τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας¹⁷.

Γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ Ἀλῆς νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχὴ ποὺ ἀπέκτησε, νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ, νὰ δημιουργήσῃ κράτος ἐν κράτει μέσα στὴν Ὄθωμανικὴ αὐτο-

12. Αὐτόθι, σ. 53.

13. Στὴν προσπάθειά του νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του καὶ νὰ καταπολεμήσῃ τὶς τάσεις ἀποσχίσεως ὁ σουλτάνος Μαχμουτ Β' ἤρθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν Ἀλῆ. Ὁ ἐπαναστάτης ἠττήθηκε, ἀλλὰ ἡ ἐξέγερσή του συγκλόνισε μέχρι τὰ θεμέλια τὴν αὐτοκρατορία καὶ ἐπιτάχυνε τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπαναστάσεως, ποὺ κατέληξε στὴν δημιουργία τοῦ ἀνεξάρτητου ἑλληνικοῦ κράτους. Βλ. De la Jonquière, ἐνθ' ἄν., τ. I, σ. 351. Πρβλ. Δ. Σκιώτη, ἐνθ' ἄν., σ. 264.

14. Γιὰ τὴ χρονολογία γεννήσεως τοῦ Ἀλῆ ἔχει δημιουργηθῇ πρόβλημα. Πολλοὶ ὑποστηρίζουν τὸ 1740 ἢ 1744. Ἡ πιὸ πιθανὴ ὁμως χρονολογία εἶναι τὸ 1750. Βλ. Δ. Σκιώτη, ἐνθ' ἄν., σ. 270.

15. Γιὰ τὶς προσωπικὲς του ιδιότητες χαρακτηρίζεται σὰν γενναῖος, θαρραλέος, πανέξυπνος, ἀλλὰ καὶ δόλιος καὶ ἰδιοτελής, χαρακτηριστικὸς τύπος Ἀλβανοῦ, ποὺ παρ' ὅλη τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν δραστηριότητά του παρέμεινε βάρβαρος. Βλ. G. Finlay, ἐνθ' ἄν., σ. 57.

16. *Encyclopédie de l'Islam*, ἐνθ' ἄν., λ. Ali Pasha Tepedelenli.

17. G. Finlay, ἐνθ' ἄν., σ. 56.— Δ. Σκιώτη, ἐνθ' ἄν., σ. 259 - 261,

κρατορία καὶ τελικὰ νὰ στραφῇ ἐνάντια στὸ σουλτάνο, χρειάσθηκε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλες τὶς ἐξουσίες στὰ χέρια του καὶ νὰ οἰκοδομήσῃ στὴν ἐπικράτεια ποὺ κυριαρχοῦσε ἓνα καθεστῶς ἀπολυταρχικό, ὅπου ὅλα ξεκινοῦσαν καὶ ὅλα κατέληγαν σ' αὐτόν¹⁸. Ὁ ἴδιος αἰσθάνεται πάντα ὅτι ἡ θέση του εἶναι ἀνασφαλής, γιὰτὶ γνωρίζει τὶς ἐσωτερικὲς ὀργανωτικὲς ἀδυναμίες τοῦ «κράτους» του, τὴ δολιότητα τῆς Πύλης, τὸ μίσος τῶν Τούρκων ἐπειδὴ εἶναι Ἀλβανός, τὴν προσωπικὴ ἔχθρα τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ καὶ τὴν ἐπιβουλὴ καὶ τὶς φιλοδοξίες τῶν ξένων Δυνάμεων, ποὺ κατὰ καιροὺς εἶναι γείτονές του σὰν κάτοχοι τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου¹⁹. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποὺ ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχὴ στὰ Γιάννινα, τὸ 1788, συνεχίζοντας βέβαια καὶ τὴν τακτικὴ τῶν προκατόχων του, περιορίζει τὴν δύναμη τῶν ἀρματολῶν, προσπαθεῖ νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν ἰσχὺ τῶν Τούρκων, ποὺ ἔχουν περιουσία στὰ ἐδάφη του, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ σουλτάνου, μοιράζει στοὺς Ἀλβανοὺς τὰ πιὸ σημαντικὰ καὶ τὰ πιὸ καίρια ἀξιώματα καὶ θέσεις καὶ βελτιώνει τὴν κατάστασι πολλῶν Ἑλλήνων, δίνοντάς τους ἀξιόλογες θέσεις στὸν κρατικὸ μηχανισμό²⁰. Ζώντας ὅμως διαρκῶς μέσα σ' ἓνα κλίμα ἀνασφάλειας δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνη σὲ κανένα, οὔτε καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς του²¹. Πολεμᾷ ὅποιον δὴποτε διαθέτει πλοῦτο, κύρος, ἰσχὺ, δημεύοντας τὴν περιουσίαν του, φυλακίζοντας τὸν ἴδιο καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἢ ἀκόμη φθάνοντας ἀνενδοίαστα καὶ στὴ δολοφονία του. Ἀντίθετα παρουσιάζει προστατευτικὰς τάσεις καὶ δείχνεται συχνὰ εὐνοϊκὸς πρὸς τὰ κατώτερα στρώματα τῶν

18. Θεμελιώδες γνώρισμα τῆς δράσεώς του ἀποτελοῦσε ἡ προσπάθεια νὰ δώσῃ ἐσωτερικὴ ὁμοιογένεια στὶς ἐπαρχίες τῆς ἐπικρατείας του, οἱ ὁποῖες ποτὲ προηγουμένως δὲν εἶχαν ἀπαρτίσει ἐνιαῖο σύνολο κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἐνὸς ἡγεμόνα. Βλ. G. de Vaudoencourt, *Memoirs on the Ionian Islands including the life and character of Ali Pasha*, tr. by W. Walton, London, 1816, σ. 267.

19. W. M. Leake. *Travels in Northern Greece*, London, 1835, τ. IV, σ. 221 - 222.

20. G. Finlay, ἐνθ' ἂν., σ. 41.— R. A. Davenport, *The life of Ali Pasha*, London, 1878, σ. 78 - 79. Ἡ στάσι του ἢ μάλλον ἡ καταπίεσις ἦταν σχεδὸν ἡ ἴδια γιὰ ὅλους τοὺς ὑπηκόους καὶ μικρὴ μόνον διάκρισις ἔκανε ἀνάλογα μὲ τὴ φυλὴ ἢ τὴ θρησκείαν τους. H. Holland, *Travels in the Ionian Isles, Albania, Thessaly, Macedonia during the years 1812 and 1813*, London, 1815, σ. 194 - 195.

21. Ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς του, ποὺ φαίνεται ὅτι ἐμπιστεύεται, εἶναι ὁ νόθος ὁμοπάτριος ἀδελφός του, Γιουσούφ μπέης, τὸν ὁποῖο κρατεῖ μακριὰ ἀπὸ κάθε δημόσια ἢ πολιτικὴ ἐκδήλωσις καὶ τὸν χρησιμοποιεῖ μόνον μερικὲς φορὲς σὰν ἀρχηγὸ τῶν στρατευμάτων του. Βλ. G. de Vaudoencourt, ἐνθ' ἂν., σ. 260 - 261.

ὑπηκόων του, πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδύνατους, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐνδεχόμενο νὰ κινδυνεύσῃ ἀπ' αὐτοὺς ²².

Ἔτσι λοιπὸν κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προσωπικὲς ροπὲς καὶ τὴν τακτικὴ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς του ἐνεργείας συντελεῖται ἡ διαμόρφωση ἑνὸς διοικητικοῦ συστήματος καὶ ἑνὸς κρατικοῦ μηχανισμοῦ ποὺ διαπνέονται ἀπὸ τάσεις ἀντιφατικές: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καταπίεση, σκληρότητα, τυραννία, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἀνεκτικότητα καὶ ἡπιότητα ²³. Ἐπειδὴ ὅμως στὴν ἐπικράτεια τοῦ Ἀλῆ ἡ κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ δομὴ παραμένει βασικὰ ἀμετάβλητη σὲ σχέση μὲ τὸ παρελθὸν ἢ σὲ σύγκριση μὲ τὶς ἄλλες ἐπαρχίες τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, γιὰ τοῦτο οἱ τάσεις αὐτὲς ἀποτελοῦν τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ καὶ ἀπὰ φαινόμενα τοῦ καθεστώτος του. Ἀπ' αὐτὰ συνοδεύεται καὶ μ' αὐτὰ συντηρεῖται τὸ καθεστῶς, ἐπηρεάζεται τὸ διοικητικὸ σύστημα, διαποτίζεται ὁ κρατικὸς μηχανισμὸς καὶ αὐτὰ προσδιορίζουν τὴ γένεση ἢ τὴν ἐφαρμογὴ ὀρισμένων κρατικῶν ἢ καὶ παρακρατικῶν λειτουργιῶν τοῦ καθεστώτος. Ἡ ἐξέτασή τους, ἔστω καὶ συνοπτικά, εἶναι χρήσιμη, γιατί ὅπως εἶναι αὐτονόητο ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὸ σύστημα διοικήσεως καὶ κυρίως μὲ τὴ διάρθρωση τῶν αὐλικῶν ἀξιωμάτων, γιὰ τὰ ὁποῖα θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω.

Τὸ σύστημα ἀστυνομεύσεως καὶ ἐπιτηρήσεως, ποὺ ἐγκατέστησε στὴν ἐπικράτεια τοῦ ὁ Ἀλῆς ἦταν ἄγνωστο στὰ ὑπόλοιπα τμήματα τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Βέβαια εἶχε σὰν ἀποστολὴ νὰ διατηρῇ τὴν δημόσια ἀσφάλεια ²⁴, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσδύῃ στὸ ἰδιωτικὸ ἄσυλο, νὰ παρακολουθῇ τὶς κινήσεις, τὶς συζητήσεις, τὰ σχέδια διαφόρων προσωπικοτήτων, νὰ ἐλέγχει τοὺς δεσμοὺς τῶν Ἑλλήνων μὲ τὴν Κωνσταντινούπολη

22. G. de Vaudoencourt, ἐνθ' ἄν., σ. 267 - 268. Παραδείγματα ἐνδεικτικά γιὰ τὸν τρόπο, ποὺ ἀπένειμε δικαιοσύνη βλ. G. de Vaudoencourt, σ. 268 - 278, H. Holland ἐνθ' ἄν., σ. 186 - 187, ὅπου κρίσεις γιὰ τὴν ἀντίληψη περὶ δικαίου τοῦ Ἀλῆ. Γενικά γιὰ τὴν δικαιοσύνη τοῦ Ἀλῆ βλ. Δ. Ζώτου, Ἡ Δικαιοσύνη στὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, Ἀθήναι, 1938.

23. Ἡ ἀνεξιθρησκεία πρὸς τοὺς Ἑλλήνες ὑπῆρξε μεγαλύτερη ἀπὸ ὅ,τι σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλο μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Βλ. H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 191.—G. de Vaudoencourt, ἐνθ' ἄν. σ. 266.—T. S. Hughes, Travels in Sicily, Greece and Albania, London 1820, τ. II, σ. 215.—G. Remérand, Ali de Tébelen, Pasha de Jannina (1744 - 1822), Paris 1828, σ. 227.

24. Οἱ ληστές, ποὺ λυμαίνονταν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἐκμηδενίσθηκαν, δρόμοι καὶ διώρυγες κατασκευάσθηκαν ἢ ἐπισκευάσθηκαν, οἱ ταξιδιώτες καὶ οἱ ἔμποροι διέσχισαν τὴ χώρα μὲ ἀσφάλεια καὶ ἄνεση, ἐνῶ τιμωροῦνταν ἀμερόληπτα ὅσοι διασάλευαν τὴν δημόσια ἡσυχίαν ἀνεξάρτητα ἀπὸ κοινωνικὴ τάξη ἢ θρησκείαν. Βλ. H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 194 - 195.—T. S. Hughes, ἐνθ' ἄν., σ. 60, 215.—R. A. Davenport, ἐνθ' ἄν., σ. 287. Ὅπωςδήποτε ὁ Ἀλῆς θαυματοῦχος ἀπὸ τοὺς ξένους γιὰ τὴν παραδειγματικὴν δημόσια ἀσφάλειαν. Βλ. G. Finlay ἐνθ' ἄν., σ. 59.

ἢ μὲ ἄλλες πόλεις καὶ γενικὰ νὰ πληροφορηῇ τὸν πασᾶ γιὰ ὅτιδήποτε τὸν ἐνδιέφερε ἅμεσα ἢ ἔμμεσα²⁵. Δὲν ὑπῆρχε τὸ ἀπόρητο τῆς ἀλληλογραφίας. Ὁ Ἀλῆς ἦταν ἐνήμερος γιὰ τὸ περιεχόμενο ὃχι μόνον τῶν ἐπιστολῶν ποὺ στέλνονταν πρὸς τὸ ἐξωτερικό, ἀλλὰ χωρὶς νὰ σεβαστῇ τοὺς ξένους ταχυδρόμους ἢ ἐκείνους τοῦ σουλτάνου²⁶, παραβιάζοντας τὴν ἀλληλογραφία ἔπαιρνε πληροφορίες γιὰ τὰ συμβαίνοντα ἔξω ἀπὸ τὸ κράτος του²⁷. Χωρὶς ἄδεια δὲν ἐπιτρεπόταν σὲ κανένα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴ χώρα, ἔστω καὶ γιὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα. Τὰ σύνορα φυλάγονταν μὲ μεγάλη προσοχή. Οἱ χωρὶς ἄδεια φυγάδες, ἂν δὲν ἐπέστρεφαν, ἔβλεπαν τὴν περιουσία τους νὰ δημεύεται καὶ τοὺς συγγενεῖς τους νὰ ρίχνωνται στὶς φυλακές²⁸. Γιὰ νὰ τρομοκρατήσῃ, νὰ φυλακίσῃ ἢ νὰ θανατώσῃ τοὺς πιὸ ἐπικίνδυνους ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους τοῦ Ὁ Ἀλῆς χρησιμοποιοῦσε ἀνθρώπους χωρὶς κανένα ἠθικὸ δισταγμό, φύσεις ἐγκληματικές καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα, ἔτσι ποὺ ἡ χώρα, ὅπως λέγει ὁ Πουκεβίλ, «νὰ ἐπιτηρῇται ἀπὸ μιὰ δράκα συκοφαντῶν καὶ δολοφόνων»²⁹. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὸ ἀποτελοῦσε συνέπεια τῆς ὑποστάσεως ἐνὸς κρατικοῦ μηχανισμοῦ, ποὺ δὲν λειτουργοῦσε μέσα σὲ νομιμόφρονα πλαίσια, ἀλλὰ ἦταν τὸ δημιούργημα ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ φοβόταν κάθε στιγμή μήπως ἀνατραπῇ, ὃχι τόσο ἀπὸ κάποια δυναμικὴ ἐνέργεια τῶν ὑπηκόων του, ὅσο ἀπὸ τὸν κύριό του, στὰ μάτια τοῦ ὁποίου ἦταν στασιαστής καὶ ἀντάρτης, ποὺ ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς γινόταν ὄλο καὶ περισσότερο ἐπικίνδυνος.

Στὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ, ὅπως ἄλλωστε εἶναι αὐτονόητο σ' ἓνα τέτοιον εἶδος ἀπολυταρχικὸ καθεστῶς, ὅλες οἱ δημόσιες ἀρχές εἶναι συγκεντρωμένες στὴν αὐλή του, ἀπ' ὅπου αὐτὸς ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία μὲ τὴ βοήθεια,

25. G. de Vaudoncourt, ἐνθ' ἂν., σ. 275 - 276.

26. Λέγεται ὅτι τὸ 1807 τρεῖς ταχυδρόμοι (ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ δύο ἦσαν Γάλλοι) δολοφονήθηκαν, ἐπειδὴ ἀνακάλυψε ὅτι μετέφεραν κρυπτογραφημένες ἐπιστολές. Βλ. G. de Vaudoncourt, ἐνθ' ἂν., σ. 275 - 276.

27. Ἐκτὸς τῶν εἰδήσεων ἀπὸ τὴν παραβιαζόμενη ἀλληλογραφία, οἱ κατάσκοποι τοῦ στὰ διάφορα μέρη τὸν πληροφοροῦσαν ποιὲς πολιτικές ἐξελίξεις θὰμποροῦν νὰ συμβοῦν στὴν Εὐρώπη, ἔτσι ὥστε νὰ ρυθμίξῃ ἀνάλογα τὶς σχέσεις του μὲ τὰ ξένα κράτη, ἐνῶ οἱ ἀποφάσεις τοῦ τουρκικοῦ διβανίου τοῦ γίνονταν σχεδὸν ἀμέσως γνωστὲς κι' ἔτσι τὰ Γιάννενα ἦταν ἡ πηγή, ἀπὸ τὴν ὁποίαμποροῦσε νὰ μάθῃ κανεὶς, τί συμβαίνει στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ ἀντίστροφα. R. A. Davenport, ἐνθ' ἂν., σ. 287.

28. R. A. Davenport, αὐτόθι.

29. Pouqueville, Histoire de la Régénération de la Grèce, Paris 1824, τ. I, σ. 241. Μισθοφόροι ἀναμειγνύομενοι στὶς σκευωρίες τῆς αὐλῆς, κατάσκοποι, κόλακες τῆς ἐξουσίας, πληρωμένοι δολοφόνοι πάντοτε ἔτοιμοι νὰ κτυπήσουν «διευθύνουν» τὰ βήματά τους εἰς τὸ σερᾶ», γράφει ἀκόμη ὁ Pouqueville, ἐνθ' ἂν., σ. 269 - 270,

τυπικὴ καὶ ὄχι οὐσιαστικὴ, τοῦ διβανίου, ποὺ κάτω ἀπὸ ὁμαλὲς συνθῆκες συνυπάρχει μὲ τὸν διοικητὴ σὲ κάθε ἐπαρχία τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας³⁰ κατ' ἀντιστοιχία πρὸς τὸ *dīwān-i hümayūn* ἢ αὐτοκρατορικὸ διβάνι, κεντρικὸ ὄργανο διακυβερνήσεως στὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους³¹.

Τὸ διβάνι, ποὺ γενικὰ ἦταν σῶμα συμβουλευτικὸ, εἶχε σὰν μέλη τοὺς κυριώτερους ἀξιωματούχους τῆς αὐλῆς. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι καὶ στίς σχέσεις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ ἐπικρατοῦσε τὸ ἴδιο κλίμα δεσποτισμοῦ ἀπ' τὸ ὁποῖο διαπνεόταν ὅλο τὸ κράτος του. Ὁ συμβουλευτικὸς τοὺς ρόλος μειωνόταν ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴν αὐταρχικὴ προσωπικότητα τοῦ πασᾶ. Οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ διβανίου καὶ γενικότερα ὅσοι ἀνῆκαν στὸν αὐλικὸ του περιβάλλον καὶ εἶχαν κάποιο δημόσιο ἀξίωμα ἢ θέση ὀφείλαν νὰ διεκπεραιώνουν ἀπλῶς τῆς ἐντολές του, δὲν εἶχαν προσωπικὴ γνώμη, δὲν τολμοῦσαν νὰ ἐκφράσουν σκέψη ἀντίθετη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ δεσπότη τοὺς καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ἐνεργήσουν χωρὶς τὴν ἄδειά του³². Γιὰ ὁποιοδήποτε πρόβλημα ποὺ παρουσιαζόταν δέχονταν τίς ἀποφάσεις του καὶ προσπαθοῦσαν μάλιστα νὰ υπερθεματίσουν μὲ υπερβολικότερα μέτρα, ἔτσι ποὺ πολλὰς φορὲς νὰ παρουσιάζωνται τελικὰ σὰν ἄδικες παρὰ τίς ἀγαθὲς ἀρχικὰ προθέσεις τοῦ Ἀλῆ³³. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ἀκόμη ὅτι αὐτὸς δὲν εἶχε ποτὲ ἐμπιστοσύνη στοὺς συμβούλους του καὶ στὰ μάτια του ὁ κάθε ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν πάντοτε ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν ἐξουσία ἐξ αἰτίας τῶν γνώσεών του³⁴. Ὁ ἴδιος ἔδειχνε καταπληκτικὲς ἱκανότητες στὴ ρύθμιση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων, γνώριζε καὶ τίς παραμικρότερες λεπτομέρειες τῶν προβλημάτων τοὺς, εὑρίσκει χρόνο νὰ ἀντι-

30. Βλ. Ἰ.ω. Γ. ι. α. ν. ν. ο. π. ο. ὑ. λ. ο. υ., Ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (1393-1821), Ἀθήναι 1971, σ. 18. Πρβλ. *Encyclopédie de l'Islam*, τόμ. 2 (1965), λ. *dīwān* (periode du Califat - Iran - Inde).

31. Βλ. σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν Γ. ι. α. ν. ν. ο. π. ο. υ. λ. ο. υ., ἐνθ' ἂν., σ. 18-31. *Encyclopédie de l'Islam*, ἐνθ' ἂν., *dīwān - i hümayūn*.

32. Βλ. G. de Vaudoncourt, ἐνθ' ἂν., σ. 273.— P. ouqueville, Histoire, ἐνθ' ἂν., σ. 246.— Σ. Π. Ἀ. ρ. α. β. α. ν. τ. ι. ν. ο. Ὑ., Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ συγγραφεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Παν. Ἀραβαντινοῦ, Ἀθῆναι 1895, σ. 459-460.— T. S. Hughes, ἐνθ' ἂν. τ. II, σ. 87-88.— G. Remérand, ἐνθ' ἂν., σ. 225.

33. Βλ. P. ouqueville, αὐτόθι.

34. T. S. Hughes, αὐτόθι. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ παρατήρηση τοῦ γαιτροῦ τοῦ Μεταξᾶ, γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχαν οἱ σύμβουλοί του, ὅτι δηλαδὴ ἓνα σχοινὶ εἶναι δεμένο γύρω ἀπὸ τὸ λαιμὸ κάθε προσωπικότητας τοῦ κράτους ποὺ ἡ ἄκρῃ του καταλήγει στὰ χέρια τοῦ Ἀλῆ. Βλ. H. o. l. l. a. n. d., ἐνθ' ἂν., σ. 187.

μετωπίζη καὶ τὰ πιὸ ἀσήμαντα ἀπ' αὐτά³⁵, ἀπαιτοῦσε ὅμως τὴν ἴδια δραστηριότητα ἀπ' τοὺς ἀξιωματούχους του καὶ δὲν συγχωροῦσε οὔτε δεχόταν δικαιολογίες ὅταν κάτι δὲν συμφωνοῦσε μὲ τὶς διαταγές του³⁶.

Κατὰ τὶς ὑπάρχουσες μαρτυρίες τῶν πηγῶν, καὶ κυρίως τῶν περιηγητῶν, δὲν γίνεται ἀπόλυτα σαφὲς ποιά ἦταν ἡ σύνθεση τοῦ διβανίου τοῦ Ἀλῆ καὶ ποιά τὰ ἀξιώματα ποὺ ἀσκοῦσαν τὰ μέλη του. Ὅπωςδὴποτε συμμετεῖχαν σ' αὐτὸ ὁ κεχαγιάς (kāhya)³⁷, ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ἀξιωματούχους τοῦ κράτους, ποὺ ἀναπλήρωνε τὸν πασᾶ κατὰ τὴν ἀπουσία του καὶ ὁ ντιβὰν ἐφέντης (dīvān effendi)³⁸, ὁ ἀρχιγραμματέας, ποὺ διεκπεραίωνε τὴν ἀλληλογραφία μὲ τὴν Πύλην³⁹. Οἱ δυτικὲς πηγὲς ἀναφέρουν ἀκόμη ὀνομαστικὰ τὸν Μεχμέτ ἐφέντη, τὸν ἀστρολόγο, καὶ τοῦ δίνουν τὸν τίτλο τοῦ πρωθυπουργοῦ. Δὲν γίνεται φανερὸ τί θὰ μπορούσε νὰ ἀντιπροσωπεύει αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, πιθανῶς ἐκεῖνο τοῦ κεχαγιά, γιατί ὁ Μεχμέτ γιὰ μιὰ μεγάλη περίοδο μαρτυρεῖται ὅτι εἶχε τὴ γενικὴ ἐπίβλεψη γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα, ὅταν ὁ Ἀλῆς ἔλειπε ἀπὸ τὰ Γιάννινα⁴⁰. Ἀναφέρεται ἐπίσης σὰν «ὑπουργός» τοῦ Ἀλῆ καὶ μέλος τοῦ διβανίου ὁ Χατζῆ Σεχρῆ ἐφέντης, ποὺ ἀναλάμβανε μυστικὲς ἀποστολὰς στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ θεωροῦνταν ὁ πιὸ φανατικὸς καὶ ἰσχυρογνώμονας σύμβουλός του, ὁ πρωταίτιος τῶν ἐγκληματικῶν ἔργων του⁴¹. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτοὺς, στὸ διβάνι ἐπαιρναν ἐπίσης θέση προσωπικότητες χωρὶς ἰδιαίτερα ἀξιώματα στὴν κεντρικὴ

35. Βλ. G. de Vaudoncourt, ἐνθ' ἄν., σ. 274.— Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 459.

36. Βλ. G. de Vaudoncourt, αὐτόθι.

37. G. Remérand, ἐνθ' ἄν., σ. 96 σημ. 1.— Hughes, ἐνθ' ἄν., τ. II, σ. 67. Πρβλ. Gibb-Bowen, Islamic Society and the West, London-New York-Toronto 1963, τ. I, σ. 152.

38. Βλ. Ibrahim Manjour Effendi, Mémoires sur la Grèce et l'Albanie pendant le gouvernement d'Ali Pasha, Paris, 1827, σ. 57.

39. Στὴν Πύλην ἦταν ἐγκατεστημένος ἕνας καπουκεχαγιάς ἡ πληρεξούσιος τοῦ πασᾶ, ποὺ παρακολουθοῦσε τὶς ὑποθέσεις του καὶ φρόντιζε γιὰ τὰ συμφέροντά του. Βλ. Ἰω. Γιαννοπούλου, ἐνθ' ἄν., σ. 47, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

40. Hughes, ἐνθ' ἄν., σ. 57, 67, 87. Ὁ Μεχμέτ ἐφέντης, ἄνδρας μὲ μεγάλη ἐπιρροή καὶ συνέπεια στὰ Γιάννενα, ἦταν ὑπερήφανος γιὰ τὶς ὑποτιθέμενες καὶ ἐπιπόλαιες γνώσεις του σχετικὰ μὲ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο, τὶς Ἰνδίες, τὶς τύχες τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔδινε τὴν ἐντύπωση πολὺ φλύαρου ἀκόμη καὶ γιὰ τὰ τουρκικὰ μέτρα.— Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 198.

41. Βλ. Hughes, ἐνθ' ἄν., σ. 67-68.— Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 300.— G. Remérand, ἐνθ' ἄν., σ. 96. Ὁ Holland μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἦταν ἀρκετὰ μορφομένος λόγω τῶν συχνῶν συνεντεύξεων μὲ Εὐρωπαίους στὶς διάφορες ἀποστολὰς του στὴν Κων/πολη. H. Holland, ἐνθ' ἄν.

διοίκηση, ποὺ ἦσαν ὅμως τῆς ἀπεριόριστης ἐμπιστοσύνης τοῦ πασᾶ⁴² : ὁ Μέτσιο Μπόνο, ὁ πιὸ παλιὸς καὶ ἀγαπητός του φίλος, ὁ πιὸ διάσημος πολεμιστὴς⁴³, ὁ Δερβίς Χασσάν, ὁ Ἅγιο Μουχουρτάρης, ὁ Γιουσούφ ἀγᾶς⁴⁴, ὁ Βελῆ-Γκέκας, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης⁴⁵, ὁ Θανάσης Βάγιας, ὁ πιὸ πετυχημένος στρατιωτικὸς του⁴⁶ καὶ ἄλλοι. Ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε ὁ εὐνοούμενος τοῦ πασᾶ, ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀσκοῦσε τὴ μεγαλύτερη ἐπιρροή ἐπάνω του, ἐλεύθερος νὰ τὸν πλησιάξῃ τὶς ὥρες τῆς ἀπομονώσεώς του, πρόθυμο ὄργανο ὅλων τῶν διαταγῶν του καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῶν ἀπεγνωσμένων πράξεων τοῦ Ἀλῆ, ποὺ χαρακτηρίζουν τὴν τελευταία περίοδο τῆς ζωῆς του⁴⁷.

Γραφικὴ ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σκηνὴ ποὺ περιγράφει ὁ G. Remérand⁴⁸ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ λειτουργοῦσε τὸ διβάνι, ὅπου ὁ Ἀλῆς, ξαπλωμένος καὶ καπνίζοντας, ἄκουγε διακόπτοντας εἰρωνικὰ καὶ συχνὰ χοντροκομμένα τὶς συμβουλὲς τοῦ κεχαγιᾶ, τοῦ ντιβάν ἐφέντη, τοῦ διερμηνέα του Σπύρου Κολοβοῦ, τοῦ Μέτσιο Μπόνο, τοῦ Χατζῆ Σερχῆ ἐφέντη καὶ ἄλλων.

Μέσα στὴν αὐλὴ καὶ κοντὰ στὸν Ἀλῆ καὶ τὸ διβάνι ὑπάρχουν κι ἄλλα πρόσωπα ποὺ ἐπανδρῶνουν τὴ γραμματεία του, δηλαδὴ γραμματικοὶ καὶ διερμηνεῖς, ποὺ διεκπεραιώνουν τὴν ἀλληλογραφία του. Ὅρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς πολλὰς φορὲς ξεπερνοῦν τὸ ρόλο τοῦ ἀπλοῦ διεκπεραιωτῆ καὶ μπαίνουν μέσα στὸν κύκλο τῶν συμβούλων τοῦ πασᾶ καὶ συμμετέχουν στὸ διβάνι ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω νὰ συμβαίνει μὲ τὸν Σπύρο Κολοβό. Γιὰ τὴν ἀλληλογραφία μὲ τοὺς μπέηδες καὶ τοὺς ἀγάδες ὑπῆρχαν, σύμφωνα μὲ τὸν Hughes⁴⁹, τέσσερις γραμματικοί, ὅλοι Ἑλλήνες⁵⁰, ἐπειδὴ ἡ ἑλλη-

42. T. S. Hughes, ἐνθ' ἄν., σ. 68.

43. Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 328, 338.

44. Διοικητὴς στὸ Τεπελένι, Μαυριτανὸς στὴν καταγωγή, θηριώδης στὴν ψυχὴ καὶ ἄγριος μὲ μεγάλη ὁμῶς ἐπιρροή στὸν πασᾶ. Βλ. H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 496 - 497.

45. Περιπετειώδης τύπος διακρίνεται καὶ στὸν ἀγώνα τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Βλ. H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 197 - 198.— Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 55.

46. Βλ. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 469 - 470. T.—S. Hughes, ἐνθ' ἄν.

47. Βλ. H. Holland ἐνθ' ἄν., σ. 196 - 197.—Hughes, ἐνθ' ἄν.—Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν.—Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 74. Θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι τόση ἦταν ἡ ἐμπιστοσύνη, ποὺ τοῦ ἔδειχνε ὁ Ἀλῆς, ὥστε κοιμόταν μπροστὰ στὴν εἴσοδο τοῦ δωματίου τοῦ κυρίου του πάντα ὀπλισμένος καὶ στοὺς τρόπους τοῦ πασᾶ ἀπέναντί του διακρινόταν μιὰ οἰκειότητα, ἄγνωστη στὸ ὑπόλοιπο περιβάλλον του. H. Holland, αὐτόθι.

48. Βλ. Remérand, ἐνθ' ἄν., σ. 96.

49. Hughes, ἐνθ' ἄν., τ. II, σ. 68.

50. Γενικὰ οἱ ἀγράμματοι Τούρκοι μεγιστᾶνες καὶ οἱ διοικητὲς ἐπικοινωνοῦσαν μὲ τοὺς ὑπηκόους τοὺς διὰ μέσου τῶν γραμματικῶν τους. Βλ. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 460, σημ. 2.

νική γλῶσσα ἦταν αὐτὴ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ κράτος⁵¹. Ὑπῆρχαν ἀκόμη δύο διερμηνεῖς, ποὺ ἦσαν ἐπίσης καὶ γραμματικοί, καθὼς καὶ μερικοὶ γιατροὶ ποὺ ὑπηρετοῦσαν καὶ σὰν διερμηνεῖς ἢ γραμματικοὶ ὅταν ἡ περίστασις τὸ ἀπαιτοῦσε⁵². Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι σχετικὰ μὲ τὸν χαρακτήρα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ὑπηρετήσαν σὰν γραμματικοὶ ἢ διερμηνεῖς ἔχουν διατυπωθῇ πολλὲς καὶ ποικίλες κατηγορίες⁴⁹. Πρέπει ὅμως νὰ το-νισθῇ, ὅτι παρὰ τὰ ἐλαττώματά τους βοήθησαν ἀπὸ τὴ θέση ποὺ κατεῖχαν νὰ προκόψῃ ἡ ἐθνικὴ ὑπόθεσις τῶν Ἑλλήνων⁵⁴.

Γραμματικοὶ στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ χρημάτισαν ὁ Μάνθος Οἰκονόμου, ὁ Κώστας Γραμματικός, ὁ Κώστας Βουρμπιανίτης, ὁ Θανάσης Λιδωρίκης, ὁ Σπύρος Κολοβὸς καὶ μερικοὶ ἄλλοι⁵⁵. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁ Μάνθος Οἰκονόμου καὶ ὁ Σπύρος Κολοβὸς φάνηκαν χρησιμότατοι στοὺς συμπολίτες τους. Ὁ πρῶτος, γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ ἀμέσως μόλις ἀνέλαβε αὐτὸς τὴ διοίκησις στὰ Γιάννινα, ὑπῆρξε τὸ δεξιὸν χερὶ στὶς διαπραγματεύσεις τῆς Πάργας καὶ γενικὰ σύμβουλός του σ' ὅλες τὶς σπουδαῖες ὑποθέσεις ποὺ παρουσιάζονταν. Ὁ Οἰκονόμου μυήθηκε στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ ἀναδείχθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς στὴν Ἠπειρο⁵⁶. Ὁ δεύ-τερος, ἄνδρας μὲ μεγάλη παιδεία, κάτοχος πολλῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἦταν ὁ ἐπίσημος διερμηνέας στὴν αὐλὴ καὶ ἐγίνε ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐμπισ-τους συμβούλους τοῦ Ἀλῆ. Μυήθηκε στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία ἀπὸ τὸν Μάνθο Οἰκονόμου⁵⁷. Ἀντίθετα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ὁ Κώστας Βουρμπιανίτης εἶχε κακὸ καὶ εὐτελεῖ χαρακτήρα⁵⁸.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' τοὺς Ἑλληνας ποὺ κατεῖχαν κάποιο ἐπίσημο ἀξίωμα ἢ εἶχαν κάποια θέση στὴν κρατικὴ ἱεραρχία καὶ στὴν αὐλὴ, σύχναζαν ἐκεῖ καὶ ἄλλοι χριστιανοί, πολιτικοί, στρατιωτικοί καὶ λόγιοι, πολλοὶ ἀπ' τοὺς

51. Ἐνθ' ἄν., σ. 460.

52. Hughes, ἔνθ' ἄν.

53. Ὁ Ibrahim Manjour Effendi ἀναφέρει ὅτι τὴ μεγαλύτερη δυσἀρέσκεια, τὶς περισσότερες δυσκολίες καὶ ἐνοχλήσεις τοῦ προκάλεσε νὸ «κολασμένο γέ-νος» τῶν Ἑλλήνων γραμματικῶν. Βλ. Ibrahim Manjour Effendi, ἔνθ' ἄν., σ. 265. Ὁ Hughes ἀναφέρει ὅτι ὁ Μάνθος (Οἰκονόμου) καὶ ὁ Κώστας (μᾶλλον ὁ Βουρμπιανίτης) ἦταν ἄνδρες πανοῦργοι, πρόθυμα ὄργανα ὅλων τῶν σχε-δίων ἐκδικήσεως τοῦ πασᾶ. Βλ. T. S. Hughes, ἔνθ' ἄν. Περὶ Ἑλλήνων γραμ-ματικῶν, βλ. «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. 5 (1908) σ. 78, τ. 13 (1916) σ. 298.

54. A. Boppe, L' Albanie et Napoléon, Paris 1914, σ. 59.—Σ. Π. Ἀρα-βαντινοῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 461.

55. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 460-461. A. Boppe, αὐτόθι.

56. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἄν., σ. 461. Γιά τὴν ἐκτίμησις ποὺ εἶχαν οἱ Γιαννιώτες στὸν Οἰκονόμου βλ. «Ν. Ἑλληνομν.» τόμ. 13 (1916), ἔνθ' ἄν.

57. Γιά τὸν Σπύρο Κολοβὸ βλ. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἄν. σ. 462-463.

58. Ἐνθ' ἄν., σ. 464.

οποίους διακρίθηκαν καὶ σ' ἐκείνη τὴν περίοδο ἀλλὰ καὶ ἀργότερα στὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἔτσι ἀνάμεσα στοὺς πολιτικοὺς συμπεριλαμβανονται ὁ Ἀλέξης Νοῦτσος⁵⁹, ραδιοῦργος προεστὸς στὸ Ζαγόρι καὶ πολὺ ἀγαπητὸς στὸν Ἀλῆ, ὁ Κωνσταντῖνος Μαρίνου ἢ Μαρίνογλου, ὁ Δημήτρης Δρόσος, ὁ Νικόλαος Μῆχος, οἱ Στέφανος καὶ Εὐθύμιος Κων. Δούκα, ὁ Μᾶρκος Δαμιράλης κ.ἄ. Ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ διακρίνονται ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτσος, ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, ὁ Βέικος, οἱ Μποτσαραῖοι, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Πανουργιάς, ὁ Γρίβας, ὁ Τζαβέλας κ.ἄ.⁶⁰ Τέλος, ἀπ' τὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πέρασαν σοφοὶ ἄνδρες ὅπως ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας καὶ ἄλλοι, πράγμα πού συνδέεται μὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκεῖνος ὑποστήριξε τὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ γράμματα καὶ ἐπέτρεψε τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴ λειτουργίαν ἑλληνικῶν σχολείων⁶¹.

Μιά ἄλλη κατηγορία ἀτόμων πού εἶχαν ἐπίσημη θέση στὴν αὐλὴ ἦσαν καὶ οἱ γιατροὶ τοῦ πασᾶ πού, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, χρησιμοποιοῦνταν ἐπίσης σὰν γραμματικοὶ καὶ διερμηνεῖς. Ὁ ἐπίσημος γιατρός τοῦ Ἀλῆ ἦταν στὴν ἀρχὴ ὁ γερο-λεβαντῖνος Τοζονί πού, ὅπως σημειώνει ὁ Riquetville, ἦταν «δολοφόνος καὶ πληρωμένος δηλητηριαστής»⁶². Τὸ 1810 ὁ Ἀλῆς τὸν ἀντικατέστησε μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Θανάση Βάγια, Λουκά, πού εἶχε σπουδάσει μὲ ἐξοδὰ τοῦ ἱατρικῆ στὴ Βιέννη⁶³. Ἐπίσης ἀναφέρονται σὰ γιατροὶ τοῦ ὁ Dr. Louis Franc⁶⁴, σοβαρὸς πρακτικὸς γιατρός, ὁ Μιλανέζος Βελάνι,⁶⁵ ὁ Κεφαλονίτης Μεταξῆς⁶⁶, ὁ Ζακυνθινὸς Ταγιαπιέρας⁶⁷, ὁ Τ. Σακελλάριος, πού εἶχε σπουδάσει κι αὐτὸς ἱατρικὴ στὴ Βιέννη⁶⁸,

59. Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 301.

60. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 465 - 468, 470.

61. Ἐνθ' ἄν., σ. 473 - 474.— G. Remérand, ἐνθ' ἄν. σ. 228.

62. G. Remérand, ἐνθ' ἄν., σ. 100.— A. Borpe, ἐνθ' ἄν., σ. 57.— Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 472.

63. A. Borpe, ἐνθ' ἄν.— G. Remérand, ἐνθ' ἄν.— Ὁ Holland ἀναφέρει ὅτι ἡ μητέρα τῶν ἀδελφῶν Βάγια εἶχε θηλάσει ἕναν ἀπὸ τοὺς γιουὺς τοῦ Ἀλῆ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ τουρκικὸ ἔθιμο θεωροῦνταν μέλη τῆς οἰκογενείας του. H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 189, σημ. 1.

64. A. Borpe, ἐνθ' ἄν.— G. Remérand, ἐνθ' ἄν.

65. Γιατρός ἄλλοτε τοῦ Καϊμάκ πασᾶ στὴν Κων/πολὴ καὶ τώρα κυρίως τοῦ Βελῆ, πρωτοτόκου γιου τοῦ Ἀλῆ. G. Remérand, αὐτόθι.

66. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 470 - 471.— H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 164, 177.

67. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 471 - 472.— Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἄν., σ. 243.

68. Ὁ Σακελλάριος, ἐξοχος φιλόλογος, εἶχε μεγάλη συλλογὴ ἀρχαίων νομισμάτων.— T. S. Hughes, ἐνθ' ἄν., τ. II, σ. 57.— H. Holland, ἐνθ' ἄν., σ. 163 - 164.— Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 470.

ὅπως καὶ ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Βηλαρᾶς ⁶⁹. Στοὺς παραπάνω πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Jérôme de la Lance, εὐγενὴς ἀπὸ τῆ Σαβοΐα, ποὺ ἀσκοῦσε τὴν ἱατρικὴ στὴν αὐλὴ καὶ στὰ Γιάννινα μέχρι τοῦ 1806 ⁷⁰.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ οἱ ἐπαρχιακοὶ διοικητὲς τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας (διοικητὲς τῶν ἐγιαλετίων καὶ τῶν σαντζακίων) κατὰ τὸ πρότυπο τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς περιστοιχίζονταν ὄχι μόνο ἀπὸ συμβούλους ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πλῆθος αὐλικῶν ἀκολούθων ⁷¹. Κοντὰ σ' αὐτούς, στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ κίνηση τῆς αὐλῆς, σύχναζαν διάφορα ἄλλα πρόσωπα, μόνιμοι ἢ περαστικοὶ ἐπισκέπτες καὶ φιλοξενούμενοι. Τὸ ἴδιο φαινόμενο ἀπαντᾷ καὶ στὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ, μὲ τὴ διαφορὰ ὅμως ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ξεχωριστῆς καὶ ἰδιότυπης μεγαλοπρέπειας, ποὺ ἦταν ἴσως τὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἡ ἔκφραση τῶν ἡγεμονικῶν του τάσεων καὶ τῆς ροπῆς του γιὰ ἀνεξάρτησία. Γραφικὲς εἶναι πάντοτε οἱ περιγραφὲς τῆς αὐλῆς του, ποὺ ἔχομε ἀπ' τοὺς περιηγητὲς. Αὐτοὶ μᾶς τὴν παρουσιάζουν σὰν τόπο συγκεντρώσεως ἑνὸς ἑτερόκλητου πλῆθους προσώπων, ντόπιων καὶ ξένων, Τούρκων, Ἀλβανῶν, Μαυριτανῶν στρατιωτῶν, Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων γραμματικῶν καὶ ἐμπόρων, Τατάρων ταχυδρόμων, ἀκολούθων μὲ ποικίλες φορεσιὲς καὶ ἀπλῶν ὑπηκόων, ποὺ ζητοῦσαν ἀκρόαση, τσιγγάνων, σαλτιμπάγκων καὶ πολυαριθμῶν ἄλλων, ἀτόμων, ποὺ συζητοῦσαν ἑλληνικά, τουρκικά, ἰταλικά, ἀραβικά, βλάχικα καί, φυσικά, ἀλβανικά ⁷². Ὑπάρχει ἡ μαρτυρία ὅτι μέσα στὸ ἀνάκτορο τοῦ Ἀλῆ παρασκευαζόταν καθημερινὰ φαγητὸ γιὰ χίλια πεντακόσια ἄτομα ⁷³.

Ὅσοι ἀνῆκαν στὴν αὐλικὴ ἀκολουθία τοῦ πασᾶ, ἀλλὰ δὲν ἀποτελοῦσαν τοὺς ἄμεσους συμβούλους του κατέχοντας συγχρόνως καὶ ἀνώτατα κρατικὰ ἀξιώματα, ἀπῆρτιζαν τὴν δευτέρη ἐκείνη κατηγορία τῶν καθαρὰ αὐλικῶν προσώπων, ποὺ εἶχαν καθήκοντα σχετικὰ μὲ τὴν προσφορὰ ὑπηρεσιῶν σὲ ζητήματα ἐθιμοτυπίας καὶ τελετῶν, φρόντιζαν γιὰ τὴν ἄμεση προσωπικὴ του ἐξυπηρέτηση καὶ ρύθμιζαν τὴν λειτουργία τοῦ «οἴκου»

69. Ἐνθ' ἀν., σ. 471 - 472.

70. Κάποια ἀτυχία τὸν εἶχε ἀναγκάσει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ κοντὰ στὸ Βελῆ πασᾶ, πατέρα τοῦ Ἀλῆ. Βλ. Δ. Σ κ ι ὡ τ η, ἔνθ' ἀν., σ. 269.— G. R e m é r a n d, ἔνθ' ἀν., σ. 99.

71. G i b b - B o w e n, Islamic Society and the West, τόμ. I, London - New York - Toronto 1963, τ. I, σ. 152 - 153.

72. Βλ. H. H o l l a n d, ἔνθ' ἀν., σ. 123.—T. S. H u g h e s, ἔνθ' ἀν., τόμ. II, σ. 67. Τὴν ὁρατιότερη εἰκόνα τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀλῆ μᾶς τὴν δίνει ὁ λόρδος Byron στὸ ποίημά του Childe Harold's Pilgrimage. Πρβλ. R. A. D a v e n p o r t, ἔνθ' ἀν., σ. 319, 320, 321.

73. Βλ. T. S. H u g h e s, ἔνθ' ἀν.

του ⁷⁴. Βέβαια οἱ περιηγητές, καί κυρίως ὁ Hughes, περιγράφοντας τὰ διάφορα αὐλικά ἀξιώματα, πού συνάντησαν κατά τὴν ἐπίσκεψή τους στοῦ κράτος τοῦ Ἀλῆ, δὲν κάνουν διάκριση ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς κατηγορίες ⁷⁵.

Ἄλλωστε ἡ διάκριση αὐτὴ εἶναι πάντοτε προβληματική, γιατί ἀνέκαθεν ὑπῆρξε πάγιο φαινόμενο στὶς αὐλὲς τῶν ἀπολύτων ἡγεμόνων νὰ ἀναλαμβάνουν καὶ κρατικά ἀξιώματα πρόσωπα πού ἀνήκαν στοῦ ἄμεσο περιβάλλον τοῦ ἡγεμόνα καὶ ἀσκοῦσαν ἀρχικά αὐλικὲς μόνον ὑπηρεσίες, ὅπως καὶ ἀντίστροφα. Νομίζομε πάντως ὅτι στήν δευτέρη κατηγορία ἀνήκουν οἱ πιὸ κάτω ἀξιώματοῦχοι τῆς αὐλῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ⁷⁶, τῶν ὁποίων, ὅπου εἶναι δυνατόν παραθέτουμε καὶ τὴν ὀνομασία τους στὰ τουρκικά: ὁ σιλιχτάρ ἀγάς (silahdâr aga), πού κρατοῦσε τὸ ξίφος τοῦ πασᾶ στὶς ἐπίσημες τελετὲς καὶ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ὑψηλότερα ἰστάμενους ἀξιώματοῦχους ⁷⁷, ὁ μπαϊρακτάρ ἀγάς (bayraktar aga), ὁ σηματοφόρος, ὁ διβικτάρ ἀγάς (diviktar aga), πού ἔφερε τὸ μελανοδοχεῖο, ὁ μουχουρδάρης (mühürdar), ὁ σφραγιδοφύλακας ⁷⁸, ὁ καπουμπουλούκμπασης ⁷⁹, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀστυνομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ πασᾶ, πού εἶχε τὴν κατοικία του μέσα στὰ ἀνάκτορα, ὁ ἱμροχὸρ ἀγάς (imrahor aga), ὁ σταβλάρχης, ὁ καπιτζιλάρ ἀγάς (kapıcılar aga), πού ἦταν ὁ προϊστάμενος τῆς αὐλικῆς ἐθιμοτυπίας, ὁ καφτάν ἀγάς (kaftan aga), πού κρατοῦσε τὸν μανδύα καὶ τὸν ἔριχνε πάνω στοὺς ὄμους τῶν τιμωμένων ἀπὸ τὸν πασᾶ προσώπων, ὁ ραχτιβάν ἀγάς, ὁ ἱπποκόμος, πού ἐπέβλεπε γιὰ τὰ «ἀσημένια χαλινάρια» καὶ τὴ «στέγαση στοῦ ἱπποστάσιου», οἱ σατίρ ἀγάδες (satir), τέσσερες σωματοφύλακες μὲ διακοσμητικὸ ρόλο, πού στὶς ἐξόδους καὶ τὶς πορεῖες τοῦ Ἀλῆ

74. Πρβλ. Mouradja d'Ohsson, *Tableau Général de l'Empire Ottoman*, τ. III, σ. 6, ὅπου γίνεται διάκριση τῶν αὐλικῶν ἀξιώματούχων τοῦ Σουλτάνου σὲ ἀγάδες «de l'extérieur de la cour» καὶ σὲ ἀγάδες «de l'intérieur de la cour et des pages» δηλ. σ' αὐτοὺς πού ἔχουν καθήκοντα αὐλικά καὶ κρατικά καὶ στοὺς ἀποκλειστικά αὐλικούς καὶ ἀκολουθοῦς.

75. Εἶναι δυνατόν οἱ περιηγητές νὰ παρερμηνεύουν τὰ ἀξιώματα λόγῳ ἑλλειπῶν γνώσεων καὶ ἀγνοίας τῆς γλώσσας.

76. Γιὰ τὰ αὐλικά ἀξιώματα στοῦ κράτος τοῦ Ἀλῆ βλ. κυρίως T. S. Hughes, ἔνθ' ἀν., σ. 68 - 69. Ἐπίσης γιὰ αὐλικά ἀξιώματα στήν ἐπαρχιακὴ διοίκηση βλ. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἀν., σ. 459, σημ. 1 καὶ Gibb-Bowen, ἔνθ' ἀν.

77. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ connetable στήν αὐλικὴ ἱεραρχία τοῦ γαλλικοῦ βασιλείου. Βλ. G. de Vaudoncourt, ἔνθ' ἀν., σ. 283.

78. Σὰν μουχουρδάρης τοῦ Ἀλῆ ἀναφέρεται τὸ 1811 ὁ Μωχαμὲτ μπέης. Βλ. Ἰω. Γιαννοπούλου ἔνθ' ἀν., σ. 104.

79. Βλ. Ibrahim Manjour Effendi, ἔνθ' ἀν., σ. 254.— T. S. Hughes, ἔνθ' ἀν., σ. 69.

πεζοποροῦσαν δίπλα στοῦ ἀλογό δυό ἀπὸ κάθε πλευρὰ κραδαίνοντας ἓνα εἶδος δόρατος μὲ πέλεκυ, οἱ τσαρκατζήδες, μιὰ ομάδα, προφανῶς, σωματοφυλάκης, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν πρώην ληστές καὶ συνόδευε ἐφιππῇ τὸν Ἀλῆ στὶς πορεῖες του, ὁ τσοχαντάρ ἀγάς (cohadār aga), ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ πασᾶ, ὁ χαζνατάρ ἀγάς (hazinedar aga), ὁ ταμίας, οἱ δύο μπουχουρντάν ἀγάδες (buhurdan), ποὺ τὸν ἀρωμάτιζαν θυμιατίζοντας, ὅταν πῆγαινε στοῦ τζαμί, ὁ σαμντάν ἀγάς, ποὺ προπορευόταν τοῦ πασᾶ βαστώντας τὰ καντηλιέρια μέσα στὰ διαμερίσματα του, ὁ τσεμεσίρ ἀγάς, ὁ ἱματιοφύλακας, ὁ σοφρατζήμπασης (sofraci-basi), ὁ τραπεζοκόμος, ὁ ἱμπικτάρ ἀγάς, ποὺ ἔριχνε νερὸ μὲ μιὰ χρυσὴ κανάτα γιὰ νὰ πλύνῃ τὰ χέρια του ὁ πασᾶς καὶ ὁ μουραματζήμπασης ποὺ κρατοῦσε τὶς σχετικὲς πετσέτες, ὁ πεσκιρ ἀγάς, ποὺ ἔριχνε ἓνα μεταξωτὸ σάλι στοὺς ὤμους τοῦ πασᾶ καὶ τῶν προσκαλεσμένων του, ὁ καφετζήμπασης, ποὺ εἶχε τὴν ἐπίβλεψη τοῦ καφέ, ὁ τουτουντζήμπασης, ποὺ φρόντιζε γιὰ τὸ κάπνισμα, τὶς πίπες καὶ τοὺς ναργιλέδες καὶ ὁ μπερμπέρμπασης, ὁ ἀρχικομνωτής. Δύο ἀκόμη ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι ἦσαν ὁ μεχτέρμπασης, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὀρχήστρας καὶ ὁ τατάρ ἀγάς, ἐπικεφαλῆς ἑκατὸ τατάρηδων δηλ. ταχυδρόμων. Αὐλικὴ ὑπηρεσία ἐκτελοῦσαν ἐπίσης εἴκοσι τσαούσηδες (çavus) καὶ εἴκοσι καβάσηβες (kanâs)⁸¹, θυρωροὶ καὶ φύλακες στὰ ἀνάκτορα, ποὺ κρατοῦσαν ἀσημένια ραβδιὰ μὲ ρόζους καὶ προχωροῦσαν μπροστὰ ἀπ' τὸν πασᾶ, ὅταν βάδιζε μέσα στοῦ σεράι⁸¹.

Στοὺς ἀξιωματούχους τῆς αὐλῆς ἀνῆκαν ἐπίσης ὁ ντουνιμενής, ποὺ εἶχε τὴν φροντίδα γιὰ τὴν προμήθεια μὲ καυσόξυλα καὶ κάρβουνα καὶ ὁ βεκίλαρτζής (vekilharç), ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη καὶ τὴ διαχείριση τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ Ἀλῆ καὶ ἦταν προϊστάμενος σχετικῆς ὑπηρεσίας μὲ πολλοὺς ὑπαλλήλους. Σὰν τέτοιος διαχειριστὴς ἀναφέρεται ὅτι εἶχε διατελέσει ὁ Ἑβραῖος Genovelli⁸².

Ὡς πρὸς τὶς σχέσεις του μὲ τὸν πασᾶ, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀκόλουθοι θεωροῦνταν ἀπολύτως ἔμπιστοι καὶ ἀφοσιωμένοι σ' αὐτόν. Ἀκόμη καὶ σὲ περιπτώσεις ποὺ ἐκεῖνος εἶχε δολοφονήσει τοὺς γονεῖς ἢ τοὺς συγγενεῖς τους, αὐτοὶ ποτὲ δὲν διανοήθηκαν νὰ τὸν ἐκδικηθοῦν γιὰ τὰ ἐγκλήματά του. Εἶχαν τόσο ἐκτεθῇ οἱ ἴδιοι μὲ ἐγκληματικὲς πράξεις κατὰ διαταγὴ του καὶ εἶχαν τόσο ὑποταχθῇ στὴ θέλησή του, ὥστε τὸν ἔβλεπαν σὰν μιὰ ἐκπληκτικὴ ὑπαρξή, ποὺ ἡ δύναμή της ἦταν «ὁ χρυσός, ὁ σίδηρος, τὸ ρόπαλο»⁸³.

80. Ibrahim Manjour Effenli, ἐνθ' ἀν., σ. 282.

81. Στὴν ἀρχὴ καβάσης λεγόταν ὁ ἀξιωματικὸς ὑπασπιστὴς τοῦ πασᾶ. Ἀργότερα χρησιμοποιήθηκε ὡς ἀπλὸς ἀγγελιοφόρος. Βλ. Gibb - Bowen, ἐνθ' ἀν. σ. 153. Ὁ Ἀλῆς στέλνει ἓνα καβάση γιὰ δήμιο, ὅταν πρόκειται νὰ θανατωθῇ γνωστὴ προσωπικότητα. Βλ. T. S. Hughes, αὐτόθι.

82. Βλ. G. Remérand, ἐνθ' ἀν., σ. 225.

83. Βλ. Pouqueville, Histoire τ. I., σ. 265 - 266.

Ἀπό τοὺς περιηγητὲς ἔχουμε ἀκόμη μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὴν προσωπική τους ἀμφίεση καὶ τὴν καθημερινή τους διαβίωση. Φοροῦσαν ροῦχα πολύχρωμα μὲ σειρήτια καὶ γαλόνια, ἀλλὰ συνήθως χωρὶς πουκαμίες, τρέφονταν τὶς περισσότερες φορὲς μὲ ἀκατάλληλες τροφὲς καὶ τὸν χειμῶνα κρύωναν στοὺς προθαλάμους, μιὰ καὶ θέρμανση ὑπῆρχε μόνο στὰ διαμερίσματα τοῦ κυρίου τους, ζητιανεύοντας φιλοδωρήματα ἀπὸ κάθε ἐπισκέπτη ⁸⁴. Ἡ ἀπαίτηση αὐτὴ γιὰ φιλοδωρήματα, ποὺ ἐξ ἄλλου ἀποτελοῦσε γενικότερο φαινόμενο, γινόταν κάτω ἀπὸ τὴν ὑπόδειξη ἢ τὴν ἀνοχή τοῦ Ἀλῆ ⁸⁵. Μάλιστα τοὺς συνιστοῦσε, σὰν ἓνα μέσο ἀνταμοιβῆς τῶν ὑπηρεσιῶν τους, νὰ ζητοῦν πράγματα, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς ἀρνηθοῦν καὶ τοὺς προέτρεπε νὰ εἰσπράττουν ἐκβιαστικά, τάχα ἐν ἀγνοίᾳ του, χρήματα ἀπὸ πόλεις καὶ χωριὰ προβάλλοντας ἀνυπόστατα δικαιώματα ⁸⁶.

Θεωρητικὰ ὀφείλε στίς γιορτὲς νὰ τοὺς δίνει δῶρα, ἀλλὰ προφασίζοταν ταξίδια γιὰ νὰ τὰ ἀποφεύγει. Ἀργότερα ἢ συνήθεια ἄλλαξε κατὰ τρόπο συμφέροντα γι' αὐτὸν καὶ δεχόταν ὁ ἴδιος δῶρα ἀντὶ νὰ προσφέρει. Οἱ γραμματεῖς του μάλιστα ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ σημειώνουν τὴν ἀξία τῶν προσφερομένων, ἔτσι ὥστε ὁ καθένας ἀναγκαζόταν νὰ φανῇ πιὸ γενναιοδωρὸς ἀπ' τὸν ἄλλον⁸⁷. Πρὶν κλείσουμε τὸ θέμα θὰ πρέπει περιλάβουμε ἀκόμη ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα ποὺ ἀνῆκαν στὸ αὐλικὸ περιβάλλον τοῦ Ἀλῆ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν Εὐρωπαίων, στήν πλειοψηφία τους Ἰταλῶν καὶ Γάλλων, ποὺ κατεῖχαν ἀξιώματα σὰν σύμβουλοι ἢ ἐκπαιδευτὲς κυρίως στὸ στρατό. Οἱ Εὐρωπαῖοι αὐτοὶ ἦσαν τυχοδιῶκτες, λιποτάκτες καὶ ἀποστάτες, ποὺ συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ, εἴτε γιὰτὶ διάφορα περιστατικὰ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ καταφύγουν κοντά του, εἴτε γιὰτὶ κατὰ τὴν διάρκεια πολεμικῶν ἐπεισοδίων εἶχαν συλληφθῇ αἰχμάλωτοι, εἴτε γιὰτὶ εἶχαν κληθῇ ἀπὸ τὸν ἴδιο γιὰ νὰ διοικήσουν καὶ νὰ ἐκπαιδεύσουν τὸ στρατό του ⁸⁸.

84. Ἐνθ' ἀν., τ. I, σ. 277.

85. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀλῆς δωροδοκοῦσε τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ Σουλτάνου καὶ ἔμενε προσκολλημένος σ' αὐτὸ τὸ σύστημα πιστεύοντας ὅτι στὰ ἀπολυταρχικὰ καθεστῶτα ὁ χρυσὸς εἶναι ἰσχυρότερος καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν δεσπότη. Βλ. R. A. Davenport, ἔνθ' ἀν., σ. 78 - 79.

86. Βλ. Pouqueville, ἔνθ' ἀν., σ. 274.

87. Ἐνθ' ἀν., τ. I, σ. 277 καὶ σημ. 1, ὅπου ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι ὅταν ὁ Ἀλῆς δὲν ἦταν τόσο ἰσχυρὸς, τὸ φιλοδώρημα ἀντιστοιχοῦσε σ' ἓνα πρόβατο ἢ ἓνα καλάθι σῦκα. Μετὰ τὴν αἴγλη, τὴν φήμη καὶ τὴν ἰσχὺ ποὺ ἀπέκτησε, ἀπαίτοῦσε χρυσάφι καὶ πολύτιμα δῶρα.

88. Ἀρχικὰ εἶναι προσηνὲς ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαίων, ἰδιαίτερα ὅταν καταλαβαίνοι ὅτι μποροῦν νὰ τοῦ φανοῦν χρήσιμοι. Βλ. Σ. Π. Ἀραβαντινοῦ, ἔνθ' ἀν., σ. 459. Παρ' ὅλα αὐτά, ὅταν γίνουν δεκτοὶ στήν ὑπηρεσίᾳ του, δέχονται πιέσεις καὶ κυρίως ἀναγκάζονται νὰ παντρευθοῦν γυναῖκες τῆς δικῆς του ἐκλογῆς, ποὺ προέρχονται κυρίως ἀπὸ τὸ χαρέμι του. Βλ. T. S. Hughes, ἔνθ' ἀν., τ. II, σ. 66.—H. Holland, ἔνθ' ἀν., σ. 191.

Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία περιλαμβάνονται ὁ πρῶν Καρμηλίτης μοναχὸς καὶ ἱεραπόστολος Guerini, αἰχμάλωτος μετὰ τὴν σύλληψη τοῦ σκάφους «Madonna di Montenegro», ποὺ ὁδηγήθηκε στὰ Γιάννινα τὸ 1799, μυήθηκε στὸν ἰσλαμισμό καὶ μὲ τὸ ὄνομα Μεχμέτ ἔγινε ἱμάμης τῆς αὐλῆς καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰδιαιτέρους γραμματεῖς τοῦ 'Αλῆ ⁸⁹. Ἀκόμη ὁ Γάλλος ἀποστάτης Michel ἀπὸ τὸ Παρίσι, ξυλουργὸς τὸ ἐπάγγελμα, ποὺ πῆρε γυναῖκα του, παρὰ τὴν θέλησή του, μιὰ Ἑλληνίδα καὶ ἦταν ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν ἐργαστηρίων ξυλουργικῆς καὶ ἀμαξοποιίας ⁹⁰, ὁ πρῶν πειρατὴς Passano, ἀπὸ τὸ Bonifacio τῆς Ἰταλίας, ποὺ κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἀνταρσίας τοῦ πασᾶ ἦταν διοικητὴς ἐνὸς στολίσκου ⁹¹, ἐπίσης ὁ ἀποστάτης Caretto ἀπὸ τὴ Νεάπολη, διοικητὴς τοῦ πυροβολικοῦ ⁹². Ἄλλοι ἦσαν ὁ Mollah Suleyman, πρῶν ἀξιωματικὸς στὴν ὑπηρεσία τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως καὶ κάποιος Watrin, ἴσως ἀξιωματικὸς ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ποὺ ἔγιναν μουσουλμάνοι ⁹³, ὁ Κορσικανὸς καπετάνιος Marcellese, ποὺ διοικοῦσε τμῆμα τοῦ στόλου του καὶ ἦταν πολὺ σεβαστὸς στὸν 'Αλῆ ⁹⁴, ὁ Ἰταλὸς ἐκπαιδευτὴς τοῦ ἱππικοῦ Pesarini, ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ φαιδρὰ πρόσωπα τῆς αὐλῆς ⁹⁵, ὁ ἱερέας Don Vincenzo Micarelli, ὁ αὐτοαποκαλούμενος χημικὸς τοῦ βεζύρη χωρὶς νὰ ἔχη ἰδέα ἀπὸ χημεία ⁹⁶, ὁ Cerfbeer de Medelsheim ἀπὸ τὸ Στρασβοῦργο, ποὺ ἔγινε μουσουλμάνος καὶ πῆρε μὲ τὸ ὄνομα Ibrahim Manjour effendi, ὁ Guillaume de Vaudoncourt καὶ ἄλλοι.

Θὰ πρέπη τέλος ἐπίσης νὰ ἀναφέρουμε ὅτι ὁ 'Αλῆς χρησιμοποίησε, σὲ ἄσκημες ὅμως θέσεις, ὅλους τοὺς Γάλλους αἰχμαλώτους τοῦ πλοίου «Madonna di Montenegro». Αὐτοὶ πῆραν γυναῖκες τους Ἑλληνίδες, φοροῦσαν ἑλληνικὰ ἐνδύματα καὶ πλήρωναν ὅπως ὅλοι οἱ ὑπόδουλοι τὸν κεφαλικὸ φόρο ⁹⁷.

89. Βλ. G. Remérand, ἐνθ' ἂν., σ. 99.

90. Βλ. A. Boppe, ἐνθ' ἂν., σ. 56.—G. Remérand, αὐτόθι.

91. G. Remérand, αὐτόθι.

92. Αὐτόθι.

93. Βλ. A. Boppe, ἐνθ' ἂν. σ. 6.—Remérand, αὐτόθι.

94. Βλ. Ibrahim Manjour Effendi, ἐνθ' ἂν., σ. 365, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Marcellese καὶ ὁ Μεχμέτ ἐφέντης ἦταν οἱ μόνοι, ποὺ τοὺς ἐπιτρέπταν νὰ κάθωνται μπροστὰ στὸν 'Αλῆ.

95. Ἐνθ' ἂν., σ. 396.

96. Ἐνθ' ἂν., σ. 145.

97. Βλ. G. Remérand, αὐτόθι.